

Χρυσόστομου Α. Σταμούλη
ΚΑΛΛΟΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ
Προλεγόμενα στὴ φιλόκαλη
αἰσθητικὴ τῆς Ὁρθοδοξίας
ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 2004, σσ. 358

Πιθανὸν μιὰ συμβατικὴ παρουσίαση μιᾶς θεολογικῆς μελέτης ἀκαδημαϊκῶν ἀξιώσεων, γραμμένης ὅπως ἡ παροῦσα ἀπὸ ἓναν πανεπιστημιακὸ δάσκαλο, νὰ ἀπαιτοῦσε κατ' ἀρχὰς μιᾶς ἀναφορὰ στὴ θεμελιώδη προβληματικὴ ποὺ καλεῖται νὰ πραγματευθεῖ, στὴ συνέχεια μιὰ συστηματικὴ παρουσίαση τῶν ἐπιμέρους κεφαλαίων ποὺ ἀναδεικνύουν τὴν ἐπιχειρηματολογικὴ δεινότητα τοῦ συγγρα-

φέα καὶ ἀκόμη μιὰ ἀδρομερῆ ἐπισήμανση τῶν συμπερασμάτων. Ἐπιπλέον, μιὰ καθιερωμένη βιβλιοπαρουσίαση θὰ πλαισιωνόταν ἀπὸ σχόλια σχετικὰ μὲ τὸν πλοῦτο τῶν ὑποσελίδιων παραπομπῶν κυρίως στὴν πατερικὴ γραμματεία, καθὼς καὶ σχόλια σχετικὰ μὲ τὸ σφρίγος τῶν ἐκφραστικῶν μέσων του, φέρ' εἰπεῖν τὴ ρέουσα γλῶσσα ἢ/καὶ τὸ νηφάλιο ὕφος τῆς γραφῆς.

Ἡ συγκεκριμένη παρουσίαση τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν βιβλίου δὲν θὰ ἀκολουθήσει αὐτὴ τὴν τυπικὴ πορεία. Κι αὐτὸ ὄχι γιατί ἡ μελέτη δὲν διαθέτει τὰ παραπάνω προσόντα, ἀλλὰ γιατί ἡ ἀξία της, κατὰ τὴ γνώμη μας, δὲν ἐγκείται ἢ μᾶλλον δὲν περιορίζεται σ' αὐτά. Ἀντιθέτως, αὐτὰ τὰ προσόντα ἀποτελοῦν γιὰ τὸ συγγραφέα ἓνα ἤδη κατακτημένο ἔδαφος, πρόσφορο γιὰ νὰ βλαστήσει ἓνας καίριος καὶ οὐσιώδης προβληματισμός, τὸν ὁποῖο συμπυκνώνει ἓνας σχεδὸν προκλητικὰ ποιητικὸς τίτλος καὶ ἐπεξηγεῖ ἓνας ἐξίσου προκλητικὸς ὑπότιτλος.

Κατὰ τὴ γνῶμη μας, ἡ ἀξία τῆς συγκεκριμένης μελέτης ἔγκειται κυρίως στὶς ὀδυνηρὲς προϋποθέσεις ποὺ τὴ γέννησαν καὶ οἱ ὁποῖες φωτογραφίζουν ἰσάριθμα παθολογικὰ συμπτώματα στὸν ἐκκλησιαστικὸ ὄργανισμό. Ἡ ἐπισήμανση τῶν προϋποθέσεων αὐτῶν φανερώνουν τὴν ἐπικαιρότητα ἀλλὰ καὶ τὴν τόλμη τοῦ ἐγχειρήματος. Κατ' ἀρχάς, ἡ μελέτη προϋποθέτει τὴ συχνὴ σὲ ἐκκλησιαστικὰ περιβάλλοντα ἀπαξίωση τοῦ κάλλους, ἡ ὁποία διακυβεύει τὴν αὐταξία τῆς ὕλης, τοῦ κόσμου καὶ σίνολης τῆς δημιουργίας. Προϋποθέτει τὸ νευρωτικὸ φόβο πολλῶν θρησκευόμενων καὶ –φεῦ!– πιστῶν Ὀρθοδόξων, ἀπέναντι στὶς ἀνάγκες, τὶς λειτουργίες καὶ τὶς δυνατότητες τοῦ σώματος· προϋποθέτει ἀκόμη τὴν περιφρόνηση τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφάνισης, ποὺ παίρνει συχνὰ τὴ μορφή ἐνὸς θρησκευτικοῦ μαζοχισμοῦ καὶ κατ' ἐπέκτασιν μιᾶς ἰδιότυπης καὶ ἔκδηλης ἀντικοινωνικότητας. Ἐπίσης, προϋποθέτει τὴν μανιχαϊστικὴν περιφρόνηση τῆς ὕλης στὸ ὄνομα τῆς χριστιανικῆς ἀσκητικῆς. Προϋποθέτει τὴν ἐφιαλτικὴν διάζευξη ἀνάμεσα στὴ θεολογία καὶ τὴν τέχνη, τὸν μόνιμο θεραπευτὴ τῆς αἰσθητικῆς ὡς ἀξίας: κοντολογίς, προϋποθέτει τὴν τύφλωση – προῖόν καθαρῆς ἀπαιδευσίας ἢ αὐτοθέ-

λητης ἀναισθησίας, ἀδιάφορο– πολλῶν πιστῶν νὰ διακρίνουν τὸ αὐτονόητο: ὅτι ἡ τέχνη, ἀπὸ τὰ πρῶτα ἱστορικὰ βήματα τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἔπαψε ποτὲ νὰ συμπορεύεται μὲ τὶς ἐξίσου ἱστορικὲς καὶ φιλαφητὲς ἀποτυπώσεις τῆς Ἀλήθειας. Μιᾶς Ἀλήθειας ποῦ, ἐξαιτίας τῆς ὀργανικῆς τῆς σχέσης μὲ τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ἀγάπη, ἀπὸ πάντα προτιμοῦσε τὴν εὐρυχωρία τῆς καλλιτεχνικῆς ἔκφρασης καὶ ἀποστρεφόταν τὴ στέγνια τῶν νόμων καὶ τῶν ἀπαγορεύσεων. Τέλος, ἡ μελέτη αὐτὴ προϋποθέτει τὸ χάσμα ποὺ χωρίζει τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὸ πεδίο τῶν γνήσιων ἀναζητήσεων τῆς τέχνης καὶ τῆς κοσμικῆς διάνοησης. Συνέπεια ἀδήριτη ὄλων τῶν παραπάνω προϋποθέσεων ἡ ἀκόλουθη: ἡ διαμόρφωση μιᾶς κλειστοφοβικῆς πνευματικότητας καὶ μιᾶς ἐσωστρεφοῦς θεολογίας ποὺ ἔχει τὰ μάτια τῆς στραμμένα στὸ παρελθόν, μιᾶς καὶ ἐκεῖ ἐντοπίζει τὶς καλύτερες στιγμὲς τῆς, τὶς ὁποῖες ἀναπαράγει αὐτάρεσκα μὲ τὴν ἀσφάλεια τῆς χρονικῆς ἀπόστασης καὶ δίχως τὸ ρίσκο ἀλλὰ καὶ τὸ μόχθο νὰ διαλεχθεῖ μὲ τὸ παρὸν καὶ τὰ αἰτήματά του.

Τοῦτο τὸ μελέτημα ἀπαντᾷ στὰ παραπάνω ζητήματα καὶ μάλιστα μὲ ἓνα τρόπο ὄχι θεωρητικὸ ἀλλὰ χειροπιαστό: Λάμνοντας μὲ ἄνεση στὰ νερὰ τόσο τῆς βιβλικῆς καὶ πατερικῆς γραμματείας ὅσο καὶ στὸ ἐνίοτε τρικυμισμένο πέλαγος τῆς κοσμικῆς τέχνης ἀλιεύει ἀλήθειες ποὺ κατορθώνουν νὰ ἀνταποκρίνονται ἀφ' ἑνὸς στὴν ἀπαίτηση μιᾶς τεκμηριωμένης δογματικῆς ἔρευνας καὶ ἀφ' ἑτέρου στὴν ἀξίωση γιὰ μιὰ τίμια συνομιλία ἀνάμεσα στὸ θεολογικὸ στοχασμὸ καὶ τῆ θεολογικῆ ἐμπειρία μὲ τὰ γνήσια ὁμολογᾶ τους στὸ χῶρο τῆς σύγχρονης «θύραθεν» διανόησης καὶ τέχνης.

Ἴσως θὰ ἀξίζε νὰ ἀναφερθεῖ, καὶ ὄχι μόνο γιὰ ἱστορικοὺς λόγους, πὼς ἡ προβληματικὴ καὶ ἡ προσφορὰ τοῦ συγκεκριμένου βιβλίου ἀποτελεῖ κατὰ κάποιον τρόπο τὴν συγκεφαλαίωση ἢ τὸν ὠριμότερο καρπὸ τῶν σχετικῶν ἀναζητήσεων τοῦ συγγραφέα, ποὺ ἔχουν ἀποτυπωθεῖ καὶ σὲ παλαιότερα ἐπιστημονικά του ἐγχειρήματα (βλ. ἐνδεικτικὰ τὸν τόμο *Θεολογία καὶ Τέχνη*, ἐπιμ. Χρ. Σταμούλη, ἐκδ. «Τὸ Παλίμψηστον», Θεσσαλονίκη 2000). Ἄν, ὡστόσο, ὁ συγκεκριμένος τό-

μος παρουσιάζεται ὡς τὸ ὠριμο ἐπιστέγασμα ἢ ἓνας κομβικὸς σταθμὸς στὶς σχετικὲς ἀναζητήσεις τοῦ συγγραφέα, ἐλπίζουμε ἢ ἀνάγνωσή του νὰ ἀποτελέσει ἑναυσμα γιὰ τὴν ἀνάπτυξη ἀνάλογων προσπαθειῶν στὸ χῶρο τῆς σύγχρονης Ὀρθόδοξης θεολογίας. Ἔτσι ὥστε νὰ γίνῃ κατανοητὴ – καὶ συνάμα στόχος ἐμπειρικῆς ἐπαλήθευσης – ἡ τελικὴ ἐπισήμανση τοῦ συγγραφέα πὼς ἡ περιπέτεια τῆς πνευματικῆς πορείας «ἀπαιτεῖ ὀλάκερο τὸν ἄνθρωπο, τὸν ἄνθρωπο τῶν γεγυμνασμένων αἰσθητηρίων», γι' αὐτὸ τὸ τέρμα τῆς τὸ ἀγγίζουσι ὅσοι «ἄφησαν τὴν ψυχὴν τους νὰ γίνῃ παιχνίδι τ' ἀνέμου προκειμένου νὰ δεῖ τὴ δόξα τοῦ πραγματικοῦ, ἄνθρωποι ποὺ δὲν φοβήθηκαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ἀσφάλειά τους καὶ νὰ ἀναμετρηθοῦν γυμνοὶ μὲ τὸν καιρό» (σσ. 324-325). Δηλαδή «οἱ ἅγιοι καὶ οἱ ποιητὲς ἴσως...» (σ. 321).

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΡ. ΥΦΑΝΤΗΣ